
HALLEL ON SEDER NIGHT

APRIL 16, 2024
HEBREW VERSION
מצורע, Tuesday Talmud

INTRODUCTION

1. תלמוד בבלי מסכת ערכין דף י עמוד א

...דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק, שמונה עשר ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל: שמונה ימי החג, ושמונה ימי חנוכה, ויום טוב הראשון של פסח, ויום טוב (הראשון) של עצרת; ובגולה עשרים ואחד: תשעה ימי החג, ושמונה ימי חנוכה, ושני ימים טובים של פסח, ושני ימים טובים של עצרת...

2. מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק כ

...דתניא ר' שמעון בן יהוצדק אומר, ימים שמונה עשר ולילה אחד, יחיד גומר בהן את ההלל, ואילו הן, שמונת ימי חנוכה, ושמונת ימי החג, ויום טוב של עצרת, ויום טוב הראשון של פסח ולילו, ובגולה אחד ועשרים יום ושני לילות. ומצוה הן המובחר לקרות את ההלל בשני לילות של גלות, ולברך עליהן, ולאומרן בנעימה, לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו, וכשהוא קורא אותו בביתו אינו צריך לברך, שכבר בירך ברבים.

What is the difference between the two lists regarding the night of Pesach?

QUESTION 1- SAYING HALLEL AT NIGHT

3. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כ עמוד ב

משנה. כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת ההלל, ולתקיעת שופר, ולנטילת לולב, ולתפלת המוספין, ולמוספין, ולוידוי הפרים, ולוידוי מעשר, ולוידוי יום הכפורים, לסמיכה, לשחיטה, לתנופה, להגשה, לקמיצה, ולהקטרה, למליקה, ולקבלה, ולהזיה, ולהשקיית סוטה, ולעריפת העגלה, ולטהרת המצורע. כל הלילה כשר לקצירת העומר, ולהקטר חלבים ואברים. זה הכלל: דבר שמצותו ביום - כשר כל היום. דבר שמצותו בלילה - כשר כל הלילה.

גמרא. מנלן - דאמר קרא והימים האלה נזכרים ונעשים. לקריאת ההלל - דכתיב ממזרח שמש עד מבואו, (רבי יוסי) +מסורת הש"ס: [רב יוסף] + אומר: זה היום עשה ה'...

When can Hallel be recited? What two sources does the Gemara quote?

QUESTION 2- SAYING HALLEL SITTING DOWN

4. ספר שבלי הלקט ענין ראש חודש סימן קעג

הורה מורי הר"ר מאיר נר"ו דמצות הלל קריאתו מעומד והטעם כתב אחי ר' בנימין נר"ו על שם הכתוב הללו עבדי ה' שעומדים בבית ה' כלומר הללו את השם בעמידה לפי שההלל עדות שבחו של מקום ונפלאותיו ונסיו שעשה לנו ומצות עדות בעמידה [שנאמר ועמדו שני האנשים ובעדים הכתוב מדבר] וכן היו קורין אותו בעזרה על שחיטת הפסחים בעמידה שהרי אין ישיבה בעזרה...

According to the שבלי הלקט, what is the proper posture while reciting הלל? What reason does he quote from his brother בנימין?

QUESTION 3- SPLITTING UP HALLEL

5. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

...לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו, הוציאנו מעבדות לחרות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה, ונאמר לפניו הללויה. עד היכן הוא אומר? בית שמאי אומרים: עד אם הבנים שמחה. ובית הלל אומרים: עד חלמיש למעינו מים...

6. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיז עמוד ב

משנה. מזוג לו כוס שלישי - מברך על מזונו. רביעי - גומר עליו את הלל, ואומר עליו ברכת השיר. בין הכוסות הללו, אם רוצה לשתות - ישתה. בין שלישי לרביעי לא ישתה...

What are the two different section of הלל on Seder night?

QUESTION 4- SAYING HALLEL WITHOUT A BRACHA

7. טור אורח חיים הלכות פסח סימן תעג

...בענין ברכת ההלל איכא פלוגתא דרבוותא ריצב"א היה מברך עליו ב"פ אחת קודם אכילה ואחת אחר אכילה וכן היה נוהג ה"ר מאיר מרוטנבורק וכ"כ רב האי ורב צמח ורב עמרם אבל הרי"ף גיאת ואבי העזרי כתבו שאין לברך עליו כלל לפי שחולקים אותו לשנים לפני הסעודה ולאחריה וא"כ האיך יברכו כיון שפוסקים באמצע וכן היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל...

What three different customs does the Tur quote regarding the ברכה for הלל at the סדר?

APPROACH 1

8. שו"ת הר"י מיגאש סימן מד

וששאלת למה אין מברכין בלילי הפסח על ההלל. דבר זה אין לו טעם אלא שכך תקנו חז"ל ונראין הדברים דהיינו טעמא שאין מברכין על ההלל אלא ביום משום דמצוה היא לקראו ביום כמו שהיו עושים במקדש שהיו ישראל קורין את ההלל על קרבנותיהן אבל בלילי פסחים קריאת ההלל לאו מצוה היא שהרי לא היו עושים קרבנותיהם בלילה אלא כעין שמחת בעלים היא ונתנית שבח והודאה לפני המקום ואין מקום לברכה.

According to the ר"י מיגאש, why is there is no ברכה for the הלל at the סדר?

9. הלל בליל הסדר, הרב מאיר איתמר רוזנצווייג

ולפי מהלך זה מובן שפיר כל החילוקים הנ"ל בין הלל דליל הסדר לבין הלל דשאר ימים טובים – שקוראין אותו בלילה, ואין מברכין עליו, ומפסיקין באמצעתו, וקוראין אותו בישיבה – שהלל זה אינו בגדר מצוות וקריאת הלל.

How does R' Itamar Rosensweig use this idea to answer the four oddities about הלל at the סדר?

APPROACH 2

10. תלמוד בבלי מסכת ערכין דף י עמוד א-דף י עמוד ב

מאי שנא בחג דאמרי' כל יומא, ומאי שנא בפסח דלא אמרינן כל יומא? דחג חלוקין בקרבנותיהן, דפסח אין חלוקין בקרבנותיהן. שבת דחלוקה בקרבנותיה לימא! לא איקרי מועד. ראש חודש דאיקרי מועד לימא! לא איקדיש בעשיית מלאכה, דכתיב: השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, לילה המקודש לחג טעון שירה, ושאין מקודש לחג אין טעון שירה.

According to the גמ', why do we recite full הלל every day of סוכות but not every day of פסח?

According to the גמ', why don't we recite full הלל on ראש חדש?

11. השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שורש א

...והנראה מדבריהם שהוא מן התורה כמו שפירשתי ויהיה הלי"מ או שהוא בכלל השמחה שנצטוו בה כמו שכתוב וביום שמחתכם ובמועדכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם כי עיקר השירה בפה וכלי לבסומי קלא הוא ונצטוונו בשמחת השיר על הקרבן ושלא בשעת הקרבן בכלל השמחה אלא שמיעטו ראשי חדשים בגבולין מפני שאינו מקודש לחג ואינו טעון שירה. ושם במסכת ערכין (יא א) אמרו מניין לעיקר שירה מן התורה מהכא תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב אי זו היא עבודה שהיא בשמחה ובטוב לבב הוי אומר זו שירה. אם כן אפשר שנדרוש בימים טובים שכתוב שמחה ונתרבו כל מיני שמחות שתהא השירה מכללם...

According to the Ramban, under what basis could הלל be a מצוה דאורייתא?

12. חידושי הרמב"ן מסכת פסחים דף ק"ח עמוד א

קבלתי מפי מורי רבי יהודה זצ"ל שקבל מרבו רבי יצחק בר אברהם הצרפתי ז"ל שהלל בלילי פסחים טעון ברכה אשר קדשנו לגמור את ההלל...

עכשיו למדנו מכלל הדברים שהלל זה בלילי פסחים טעון הוא ברכה לגמור את הלל, שאין דרך בפירוש הירושלמי אלא כמו שפירשנו, וביררנו אותו עם שאר הדברים המתבררים עמו ממסכת סופרים. ותמה על עצמך היאך לא יהא טעון

ברכה שאין לך הלל חובה כאכילת פסחים שהוא שעת גאולה, וכן שנינו (צ"ה א') (וזה וזה טעון הלל באכילתם) [הראשון טעון הלל באכילתו], וסמכוהו על המקרא דכתיב השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ולמה לא יברכו...

13. הלל בליל הסדר, הרב מאיר איתמר רוזנצווייג, עמוד 82

והדברים מבוארים יותר לפי מה שביאר אאמו"ר שליט"א בדברי הסוגיא בערכין (י.), דחלוק דין הלל של פסח מדין הלל דסוכות "דחג חלוקין בקרבנותיהן, דפסח אין חלוקין בקרבנותיהן". וביאר אאמו"ר דבסוכות כל יום מהוה קדושת היום בפני עצמה. משא"כ בפסח, עיקר קדושת הזמן של פסח הוא בתחילת החג, בליל הסדר, ושאר הימים, ואפילו יום הראשון, אינו אלא כ"זוהר-לאחר" (afterglow) לקדושת הזמן רבת-העוצמה המתפוצצת בלילה הראשון, ליל שמורים, שהוא ליל הסדר, שעת הגאולה. ולכן עיקר מצוות הלל בפסח כרוך עם עיקר קדושת היום, שהוא ליל הסדר, בלילה.

14. ספר שבלי הלקט ענין ראש חודש סימן קעג

...ומה שקורין אותו בלילי פסחים בישיבה מתוך שחולקין אותו שאין קורין אותו כולו כאחת אין מטריחין אותו לעמוד ועוד שהרי יושב על שולחנו וכוסו בידו ושמא תיטרף דעתו מתוך סעודתו ויפיל הכוס מידו ובמסכת סופרים משמע שהיו רגילין לקרותו בעמידה בבית הכנסת בלילי הפסח על כן לא הטריחוהו עתה לעמוד מעל שולחנו לקרותו בעמידה ותמצאהו לפנינו על סדר ההגדה ומורי הר"ר מאיר נר"ו הורה לפי שדרך לילי פסחים דרך הסיבה וחירות אין מטריחין אותו לעמוד:

APPROACH 3

15. הר"ן על הרי"ף מסכת פסחים דף כו עמוד ב

...אבל רבינו האי גאון ז"ל כתב בתשובה שאין מברכין על הלל שבילי פסחים לגמור את ההלל שאין אנו קוראין אותו בתורת קורין אלא בתורת אומר שירה שכך שנינו ר"ג אומר וכו' ובסיפא לפיכך אנו חייבין להודות להלל וכו' לפיכך אם בא אדם לברך משתקין אותו אלו דברי הגאון ז"ל וכן הסכימו הגאונים רב צמח ורב יוסף ורב יצחק בן גיא ז"ל...

According to R' Hai Gaon, why is there no ברכה for הלל at the סדר?

16. גרי"ז על הרמב"ם הלכות חנוכה פרק ג הלכה ו

...הרי דהלל תרי דיני איתנהו ב', דיש הלל שדינו שאומרים אותו בתורת אומר שירה, כמו הלל של לילי פסחים דהפסח טעון הלל באכילתו, ודינו שנאמר בתורת שירה ולא בתורת קורין כמש"כ ר"ה גאון ז"ל, והלל זה לא נתקנה בו ברכה, ועוד איכא דין מסוים של קריאת הלל שהוא מצוה מד"ס ביי"ח ימים שהיחיד גומר בהם את הלל ודינו הוא דין קריאה ולא דין אמירת שירה ונתקנה עליו ברכה כמו על כל מצוה שמד"ס...

...אולם לפמש"כ דהלל של זה שכל ישראל אומרים אותו על גאולתם יסודו הוא דין אמירת שירה ולא דין הלל של קריאה, אי"כ י"ל דזהו החילוק שביניהם גם לענין דין גומר, דבהלל של קריאה ההלל כולו מעכב וכדתניא בתוספתא

הנ"ל דמעכב זא"ז, וזהו דקאמרינן י"ח ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל, דהיינו דמצותו הוא דוקא באמירת כל ההלל, ומקצת הלל לאו הלל הוא, אולם כ"ז הוא בדין הלל של קריאה דהיינו בימים הקבועים, אבל בהלל של כל ישראל אומרים אותו על גאולתן שיסודו הוא דין אמירת שירה על הנס, וכמש"כ, בזה ליכא דינא דניבעי דוקא כל ההלל ביחד...

How does the גרי"ז explain the view of ר' האי גאון? What two models of הלל does the גרי"ז develop?
What other oddity about הלל at the סדר does the גרי"ז explain based on his idea?

APPROACH 4

17. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קנז

והמצוה הקנ"ז היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר. וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם ובהודות לו ית' על מה שגמלנו מחסדיו יהיה יותר טוב. כמו שאמרו (הגש"פ) כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח...

18. ספר החינוך מצוה כא

מצות סיפור יציאת מצרים

לספר בענין יציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן כל אחד כפי צחות לשונו, ולהלל ולשבח השם יתברך על כל הנסים שעשה לנו שם, שנאמר [שמות י"ג, ח'] והגדת לבנך וגו'. וכבר פירשו חכמים דמצות הגדה זו היא בליל חמשה עשר בניסן בשעת אכילת מצה, ומה שאמר הכתוב לבנך, דלאו דוקא בנו, אלא אפילו עם כל בריה...

According to the ס' החינוך and רמב"ם, what מצוה is הלל at the סדר included in?

HALLEL IN SHUL

19. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תפז סעיף ד

בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בצבור בנעימה בברכה תחלה וסוף, וכן בליל שני של שני ימים טובים של גליות. הגה: וכל זה אין אנו נוהגים כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת ההלל כלל.

According to the Shulchan Aruch, what is the practice regarding saying Hallel in shul on Pesach night? What does the Rama hold?

20. שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעא סעיף ז

...ומדליקין ומברכין (בבית הכנסת) משום פרסומי ניסא...

21. ביאור הגר"א אורח חיים סימן תרעא סעיף ז

מדליקין. ראייה מהלל בלילי פסחים שנתקן על הכוס ואומרין בב"ה משום פרסומי ניסא כמ"ש בירושלמי בענין ברכה הסמוכה לחברתה והרי אשר גאלנו שניא שאם שמעה בב"ה יצא:

What does the א"ר compare lighting in shul to? What do they have in common?

22. שיח הגר"ד עמוד צא אות עב

של גליות עכ"ל. ודקדק הגר"מ זצ"ל דחייב הלל זה הוא רק בציבור, כמו שכתב המחבר גומרין ההלל בציבור, אבל מי שמתפלל ביחידות בליל הסדר אינו קורא את ההלל לפני ההגדה אלא קורא את ההלל רק בשעת ההגדה. וכן הורה הגר"מ זצ"ל לרבינו זצ"ל כשחלה ולא הי יכול להתפלל בציבור שיקרא את ההלל רק בשעת ההגדה.

23. שיח הגר"ד עמוד צ אות עא

הלל של ימים טובים, כדכתיב (ישעי' ל', כ"ט) השיר יהי לכם כליל התקדש חג. ועייין בערכין (דף י:) דילפינן מקרא דהשיר יהי לכם דצריך לקרוא את ההלל רק ביו"ט דאידיש בעשיית מלאכה ולא בראש חודש דלא אידיש בעשיית מלאכה. הרי דמקרא זה מייירי בהלל של יו"ט, וליל התקדש חג היינו ליל הסדר, ומבואר דגם בליל הסדר צריך לקרוא את ההלל כמו בשאר ימים טובים. ומשום הכי סובר המחבר דצריך לקרוא את ההלל בליל הסדר גם בבהכנ"ס, דהלל זה שאומרים בבהכנ"ס אין חיובו משום יציאת מצרים אלא דהוא מדין הלל של יו"ט, ודין אחר הוא. וכן הי הגר"ח זצ"ל מורה לבניו לקרוא הלל בבהכנ"ס בכרכה כשיטת המחבר (אף דהוא עצמו לא הי קורא), וכן נהג רבינו זצ"ל.

ולכאורה דברי המחבר צריכים ביאור דהלא בין כך קוראים את ההלל על הכוס כשאומרים את ההגדה ולמה לנו לקרות את ההלל שתי פעמים. וביאר הגר"ח זצ"ל דבליל הסדר איכא שני חיובים של הלל. חדא, הלל של קרבן הפסח וסיפור יציאת מצרים שאותו אומרים בהגדה, ותו איכא חיוב לגמור את ההלל בליל הסדר מדין

How did R' Chaim explain the view of the ערוך ערוך?

24. שעורים לזכר אבא מרי חלק א עמוד טו הערה 4

ההלל. ופעם, סיפר לי אבא מרי, כשאחד פקפק בהוראה זו, כעס אא"ז ז"ל, ואמר: "הלא מקרא מלא הוא: (ישעי' ל, ט) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג", וסוגי' בערכין י, ב ילפה דין הלל ביו"ט מכתוב זה, ואיך אפשר להסתפק בהלכה כזו. וכשהלה שאל אותו: "הלא אנו אומרים את ההלל בהגדה" - השיבו: הלל זה שייך לסיפור יציאת מצרים ואין הוא מהווה קיום של הלל של יום טוב". ובביאור דברי אא"ז רבינו הגדול, נראה, כי בודאי אם לא קרא את ההלל בביהכ"נ, ואמר את ההלל בסדר ההגדה יצא ידי חובת שתי מצוות: (1) מצות הלל של סיפור יציאת מצרים; (2) מצות הלל של יום טוב. ברם יש להקדים ולאמר הלל של יום טוב קודם כדי לקיים שתי המצוות הללו בשתי אמירות הלל. ובכלל, למה לו לדחות קיום מצות אמירת הלל של יום טוב; מצוה שבאה לידו, אל יחמיצנה. ועיין ברמב"ן סוף מס' פסחים (במלחמות), שמתוך דבריו וביאורו

What story does R' Soloveitchik relate in the name of his father about his grandfather R' Chaim?

25. הגדה של פסח מבית לוי עמוד צ

א) גם בירושלים לא אמר מרן הגרי"ז הלל בתפילת ערבית של חג כדעת הרמ"א, ולא כמו שנהגו כאן עפ"י הגר"א.

26. הגדה של פסח מבית לוי קובץ הוספות עמוד סו הערה **

אומרו רק בהגדה. ומסופר, שפעם אחת שמע מרן הגר"ח איך שבנו מרן הגרי"ז מפקפק בחיוב אמירת הלל בבית הכנסת [וכדעת הרמ"א] כעס עליו ואמר לו: הלא פשטות הפסוק 'השיר הזה יהיה לכם כליל התקדש החג' פירושו שיש חיוב לומר הלל ב"ליל" הפסח, מדין חיוב אמירת הלל ביום טוב. [אולם מרן הגרי"ז, סבר שבהלל שאומרים בהגדה אפשר לצאת הן ידי חובת אמירת הלל בליל פסח מדין הלל ביום טוב, והן חיוב אמירת הלל על הנסים של יציאת מצרים]. ומסופר, שהרבה שנים כשמרן הגרי"ז היה בבריסק עוד בחייו של מרן הגר"ח כשהיה הצבור מגיע להלל היה הוא עם המו"צ הגאון רבי שמחה זליג ריגר יוצאים מחוץ לבית המדרש, ומתפללים ודנים בענין אמירת הלל בליל פסח בבית הכנסת, וכשהיה הציבור מסיים את אמירת ההלל בברכה, היו שבים פנימה.

What was the practice of the גרי"ז reciting הלל in Shul on Pesach night? What is the reason behind his opinion? What custom did he have during הלל?

27. נפש הרב עמודים קפג-קפד

רבנו היה מייעץ להרבנים שכל היכא דאפשר מבלי לעשות מחלוקת בקהילה, שכדאי להם להנהיג אמירת ההלל בברכה בבית הכנסת בבי' הלילות של פסח [אפילו במקומות שלא נהגו כן מתחילה], כי כן נראה לו להלכה מעיקר הדין...

What instructions did R' Soloveitchik give his Semicha students regarding Hallel in Shul on Pesach night?

28. HALLEL IN SHUL THE FIRST NIGHT OF PESACH: ASHKENAZIM ADOPT SEPHARDIC PRACTICE, R' HAIM JACHTER

...Often, Rav Soloveitchik's students were able to follow through on their Rav's recommendation. For example, Rav Yosef Adler has guided Congregation Rinat Yisrael in Teaneck to follow this practice. This has impacted dozens of congregations throughout North America to change their practice to recite this Hallel...